

9753

ՊԱՊ ԵՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆ

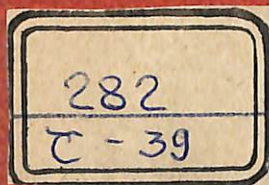
ԱՏԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՄՕՆՍՐ. ՇԴՐՈՋՄԱՅԵՐԻ
ՎԱՏԻԿԱՆԵԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՅ
ԶԵՆՈՐ ՄԸՍԸՐԼԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

և, ՊՈՒԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Օ. ԱՐՋՈՒՄԱՆ
1914

14

282

Շ-39

NOV 2003

6 քաղ

ՊԱՊ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆ

ԱՏԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՄՕՆՍՐ. ՇԴՐՈՉՄԱՅԵՐԻ
ՎԱՏԻԿԱՆԵԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ
ԶԵՆՈՔ ՄԸՍԸՐԼԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ
1914

13 JUL 2013

9733

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ
Օ. ԱՐՉՈՒՄԱՆ
№ 214

(606387)
5063-87

Պապական եկեղեցւոյ սկզբունքն է, որ երբ անհեթեթ վարդապետութիւն մը ժողովոյ նիւթ ընէ և ապօրինի ձեւակերպութեամբ ժողովի մը քուէն ստանայ, հաստատեալ վարդապետութեան անմիջապէս գործադրութեան նախանձախնդիր չըլլար և թեր ու դէմ պատճառաբանութեանց չպատասխաներ. այլ կը թողու որ ժամանակին հոլովմամբ և ընդդիմադիր անձանց մահուամբ խնդրոյն ուժգնութիւնը մեղմանայ: Որով նոր սերունդը անգիտակից անցելոյն դարձուածոց՝ տեղի տայ սքօլաստիկական մանուածապատ և անհամ պատճառաբանութեանց:

Բաց աստի թողալիս՝ այն խոստումը՝ զոր կատարելու միտք չունի, գրով չտար, այլ խօսքով և կամ իր ներկայացուցչաց բերնով, որպէս զի ապագային ուրանալը դիւրին ըլլայ: Եւ այն մասերը և էջերը, որք իր կեդրոնացուցիչ սկզբանց ջախջախումն են, որ և կամ իր կողմնակիցներուն տպարանէն ելած պատմագիրքերուն մէջէն բոլորովին կը ջնջէ:

Մենք այս տետրակը 42 տարի վերջը երկրորդ տպագրութեամբ հրապարակ հանեցինք, որպէս զի նոր սերունդը տեղեակ ըլլայ թէ որչափ Վատիկանեան ըստած ժողովը օրինաւորութիւն ունեցած է, ինչպէս նաեւ իւր նախորդ Փլորէնտեան, Տրիտենդեան և այլ համանման ժողովներն ալ:

Վատիկանեան ժողովը գումարուեցաւ 1869ին Դեկտ. 8ին: Եպիսկոպոսաց թիւն էր 720: Ասոնցմէ 88ը բացարձակապէս

մերժած են. 72ը բացատրութեամբ մերժած, իսկ 60ը վճիռը կարդացուած ժամանակ՝ բողոքելով մեկնած են ժողովոյ սրահէն. համագումար 220 բողոքող. իսկ մնացած 500 եպիսկոպոսներէն 213 ն ալ անթեմ (in partibus) եպիսկոպոսներ ըլլալով Հռովմայաբողոքականական տաճարներով ապրող, ընթերցողաց կը թողունք այս մասին ամէն խորհրդածութիւն:

Կը խնդրենք ջերմապէս մեր ապագայ սերունդէն որ 42 տարի վերջը՝ ինքն եւս հաճի երրորդ տպագրութեամբ ներկայս՝ իրեն յաջորդող սերունդին վերստին ընծայել, եթէ մինչեւ այն ատեն պապական կոչուած եկեղեցին կամ լաւ եւս է է ըսել պապական կոչուած աղանդը տակաւին գոյութիւն ունենայ:

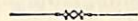
ՀՐԱՏԱՐԱՆԻՉԲ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

1 Յունուար 1914

ԱՌ ԸՆԹԵՐՑՈՂՍ

Ահա ճառ մը Վատիկանու ժողովքին մէջ խօսուած Հռովմէական եպիսկոպոսէ մը, եօթը հարիւր եպիսկոպոսաց առջեւ, որք Հռովմէական ուղղափառութեան սիւն մը եւս հաստատելու համար գումարուած էին:

Այսպիսի բանախօսութեան, յառաջարան չի չինուիր, այլ երբ հայերէն կը թարգմանուի, այսչափը միայն պարտք կը համարինք զրուցելու անոնց՝ որ Հայաստանեայց հայրենի եկեղեցիէն հերձուեր զատուեր են, ընդունելով Հռովմէական եկեղեցւոյն նախանձայոյղ ուղղափառութիւնը, թէ՛ կարդացէ՛ք, իմացէ՛ք եւ մի՛ հաւատաք թէ ձեր Լուսաւորիչը Հռովմ երթալով Սեղբատրոսի Պապութիւնը ընդուներ է, վասնզի Սեղբատրոսի ժամանակ Պապութիւն չկայ եղեր. եւ զրուցողը մենք չենք այլ Հռովմայ եկեղեցւոյ եւ Վատիկանու ժողովքին անդամ եպիսկոպոս մը որ դարձեալ ինք չէ խօսողը այլ կը խօսեցնէ զԱւետարանը՝ զԳործք Առաքելոցը՝ զԱռաքելոց թուրքերը եւ Լատին եւ Յոյն եկեղեցեաց զՍ. Հայրապետները:

Եւ անոնց նաեւ՝ որ Հայաստանեայց հայրենի եկեղեցիէն չեն զատուեր, իրենց Ս. Լուսաւորչայ եւ իրենց ազգային կրօնքէն եւ աւանդութիւններուն մէկ բառէն չեն անցեր, ամէն հալածանաց տարեր են եւ ամէն բանսարկութեանց եւ մոլար քարոզութեանց ուշ չեն դրեր, կ'ըսենք «Կարդացէ՛ք աս տետրակը, առէ՛ք այս զէնքը պաշտպանելու համար ձեր սուրբ եկեղեցին եւ կարկեցուցէ՛ք թշնամի բերանները որ կար-

ծեն սխալ եւ սուտ պատճառաբանութեամբ զձեզ եւ ձերին-
ները հեռացընել ձեր միութենէն որ Քրիստոսի ընդհանուր
եկեղեցւոյն անարատ եւ ամենամաքուր մէկ մասն է:

Այսչափ միայն մեր խղճմտանքը զմեզ կը յորդորէ զրու-
ցելու մեր Ազգին:

1871 յունուար
Կ. Պոլիս

Ի դիմաց հրատարակչաց
Տօղոյ. ՅԱՎՍԷՓ ԾԻՇՄԱՆՍՍԻ
(ԾԵՐԵՆՅ)

ՊԱՊ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆ

ՅԱՐԳՈՅՈՒՄՆԻ ԶՈՐԲ ԵՒ ԵՂԲՈՐԲ

Դողալով բայց ազատ եւ հանդարտ խղճիւ առաջի
Աստուծոյ որ կայ եւ զիս կը տեսնէ, կը սկսիմ խօսիլ
ձեր մէջ 'ի վեհափառ Ժողովիս:

Յորմէհետէ հոս ձեզի հետ կը նստիմ, ուշի ուշով
ունկնդիր եղայ կաճառիս մէջ եղած բանախօսութեանց
յուսալով ջերմ ըզձիւք որ լուսոյ ճառագայթ մը իջ-
նելով վերէն, լուսաւորէ իմ մտացս աչքերը եւ թոյլ
տայ ինձ կատարեալ ծանօթութեամբ իրին կշռել տի-
եղերական Սուրբ Ժողովոյս կանոնները:

Լաւ խելամուտ ըլլալով պատասխանատուութեան
մասին, որուն հաշիւը Աստուած ինձմէ պիտի պահան-
ջէ, լորջ մտադրութեամբ մը ետեւէ եղայ ուսանելու
Հին եւ Նոր Կտակարանները եւ հարցուցի ճշմարտու-
թեան այս սուրբ յիշատակարաններուն որ ճանչցընեն
ինձի թէ սրբազան Քահանայապետը որ հոս նախագահ
կը բաղմի ճշմարտապէս յաջորդ է Ս. Պետրոսի, փոխա-
նորդ Յիսուսի Քրիստոսի եւ անսխալ վարդապետ
եկեղեցւոյ:

Այս ծանր խնդիրը լուծելու համար հարկադրուեցայ
երաց ներկայ վիճակը բոլորովին ջնջել աչքիս դիմացէն, եւ
աւետարանական ջահը ձեռքս փոխադրուիլ մտօք այն
ժամանակին մէջ յորում չկար ոչ ԱՆԴՐԱՆԻՍՏԱՆՈՒ-
ԹԻԻՆ, ոչ ԳԱՂՂԻԱԿԱՆՈՒԹԻԻՆ, եւ յորում եկեղեցւոյ
վարդապետներն էին Ս. Պողոս, Ս. Պետրոս, Ս. Յա-
կովբոս եւ Ս. Բովհաննէս, այնպիսի վարդապետներ, որոյ
չենք կրնար զլանալ աստուածային կարողութիւնը ա-
ռանց երկբայութեան տակ ձգելու զայն ամենայն զոր

մեղ կ'ուսուցանեն ՍՈՒՐԻ ԳԻՐԲ, որ հոս իմ դիմացս է և զոր Տրիտենդեան ժողովքը քարոզած է իբր կԱՆՈՆ ՀԱՆՈՒՍՈՅ ԵՒ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՑ:

Բայց ուրեմն այս սրբազան էջերը . . . և արդ համարձակի՞մ ըսելու, ես բան մը չգտայ որ ուղղակի կամ անուղղակի վաւերացնէ Անդրալեոնականաց կարծիքը:

Եւ մանաւանդ մեծ զարմացմամբ տեսայ որ, Առաքելոց օրերը և ոչ յիշատակութիւն մը կայ Պապի մը իբրեւ յաջորդ Ս. Պետրոսի և փոխանորդ Յիսուսի Քրիստոսի, ինչպէս Մահմէտի որ տակաւին չէր եկած:

Դուք, Մոնսր. Մաննինկ, պիտի ըսէք որ ես կը հայհոյեմ, և դուք, Մոնսր. Բիէօ, որ ես կը զառանցեմ. ոչ, ես չեմ հայհոյեր և ոչ ալ կը զառանցեմ, տեսաք իմ. այժմ առանց ամբողջ ալ կարդալու նոր կտակարանը կը վկայեմ առաջի Աստուծոյ ձեռքս դէպի այս մեծ Խաչեալը երկընցընելով, որ հիմակուան Պապութեան ամենեւին հետք մը չգտայ:

Մի՛ զլանաք ինձ, յարգոյապ. եղբարք իմ, ձեր մտադրութիւնը, և ձեր չնչմամբն ու ընդհատումներովը մի՛ արդարացընէք զանոնք որ կ'ըսեն հայր Յակինթոսին (*) հետ, թէ այս ժողովքը ազատ չէ և թէ մեր քուէները առաջուց հրամայուած են: Ասանկով այս վեհափառ ժողովքը, որուն վրայ սեւեռեալ են բոլոր աշխարհի աչքերն, յետին ամօթալից անարգութեան մէջ կրնայ իյնալ: Եթէ իւր մեծութիւնը կ'ուզենք, ազատ ըլլանք:

Շնորհակալ եմ Մոնսր. Տիւբանլուի որ գլխովը հաւանութեան նշան կուտայ. այդ բանը կը խրախուսէ զիս և կը շարունակեմ:

(*) Նշանաւոր քարոզիչ Père Hyacinthe:

Կարդալով ուրեմն սուրբ գիրքերը այն ուշադրութեամբ որով կարողացուց զիս Տէր, մէկ գլուխ մ'ալ, մէկ տող մ'ալ չգտայ, յորում Քրիստոս պատուիրած ըլլայ Ս. Պետրոսի ուսուցանել առաքեալները որ իւր պաշտօնակիցներն էին:

Եթէ Սիմոն որդի Յովնանու ըլլար նոյնը ինչ որ այսօր կը հաւատանք որ է մեր Ս. Պիոս Թ. Ղարմանք է թէ ի՞նչպէս չէ ըսած անոնց, թէ երբ Հօրս ելլեմ, դուք ամէնքնիդ պիտի հնազանդիք Սիմոն Պետրոսի՝ ինչպէս ինծի կը հնազանդիք. ես զինքը երկրիս վրայ իմ փոխանորդս կը դնեմ:

Ոչ միայն Քրիստոս կը լռէ այս կէտիս վրայ, այլ այնչափ քիչ կը խորհի եկեղեցւոյ գլուխ մը դնելու, որ երբ իւր առաքելոց աթոռներ կը խոստանայ՝ Իսրայելի երկոտասան ազգերը դատելու համար (Մատթ. ԺԹ. 28.) տասներկու աթոռ կը խոստանայ անոնց՝ իւրաքանչիւրին մէյմէկ հատ, առանց ըսելու որ այս աթոռոց մէջ մին այսինքն Պետրոսինը միւսներէն աւելի բարձր պիտի ըլլայ: Ստուգիւ, եթէ ուղէր այսպէս ըլլալը, ըսած կ'ըլլար. ուրեմն իւր լռութենէն ի՞նչ կը հետեւի: Տրամաբանութիւնը կը հետեւցընէ, որ Քրիստոս չուզեց զՍ. Պետրոս գլուխ կարգել առաքելական դպրոցին:

Երբ Քրիստոս կը զրկէ առաքեալները աշխարհաւ կալելու, ամէնուն հաւասարապէս կուտայ կապելու և արձակելու իշխանութիւնը, ամէնուն կը խոստանայ զՀօգին Սուրբ: Ներեցէք որ դարձեալ կրկնեմ. եթէ ուղէր իրեն փոխանորդ կարգել զՊետրոս, պէտք էր որ հրաման ալ տար իրեն՝ իւր հոգեւոր զինուորութիւնը սկսելու ատեն:

Ս. Դիւքը կ'ըսէ, որ Քրիստոս կ'արգիլէ Պետրոսի

և անոր ընկերաց ԹԱԳԱՒՈՐԵԼ, ՏԻՐԱՊԵՏԵԼ ԵՒ ԻՇ-
ԽԱՆՈՒԹԻԻՆ ՈՒՆԵՆԱԼ հաւատացելոց վրայ, ինչպէս
սովորութիւն է մարդկանց թագաւորներուն: (Ղուկ. ԻԱ.
ԻԲ. 25.) Եթէ Ս. Պետրոս՝ պապ ընտրուած ըլլար, Յի-
սուս ասանկ չէր խօսէր, որովհետեւ, ըստ մեր աւան-
դութեանցը, պապութիւնը երկու սուր կը բռնէ ձեռքը
ի նշան իւր հոգեւոր և ժամանակաւոր իշխանութեան:
Իր մը սաստիկ զարմանք պատճառեց ինծի, և
հաստատելով վերի ըսածներս, ըսի ինքնիրենս. եթէ
Պետրոս՝ պապ ընտրուած ըլլար, ներեալ էր իւր պաշ-
տօնակիցներուն որ զրկեն զինքը Ս. Յովհաննու հետ ի
Սամարիա՝ Աստուծոյ որդւոյն Աւետարանը քարոզելու
համար: (Գործք. Ը. 14.):

Ի՞նչ արդեօք կը մտածէիք, Յ. եղբարք իմ, եթէ
այս վայրկեանիս համարձակէինք ընտրել յառաքելու-
թիւն՝ մեր Ս. Պիոս Թ.ը և ՂՄոնսր. Բլանդիէ երթալ
կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքին և յորչորել զինքը
որ դադրեցընէ Արեւելեան հերձուածը:

Բայց ահաւասիկ իր մ'ալ որ աւելի կարեւորու-
թիւն ունի: Տիեզերական ժողովք մը գումարուեցաւ
յնրոսադէմ՝ այն խնդիրները որոշելու համար որոնք կը
բաժնէին զհաւատացեալս, եթէ Ս. պետրոս՝ պապ ըլլար,
ո՞վ գումարած կ'ըլլար այն ժողովքը. — Ս. Պետրոս: —
Ո՞վ նախագահ կը բաղմէր յայնմ. — Ս. Պետրոս կամ
իւր նուիրակները: — Ո՞վ կը հաւաքէր և կը հրատա-
րակէր այն ժողովոյ կանոնները. — Ս. Պետրոս: Ու-
րեմն այս բաներէն և ոչ մին եղաւ: Առաքեալը ներ-
կայ էր ժողովոյն, ինչպէս նաև բոլոր իր պաշտօնակից-
ներն ալ. ինքը չէր որ հաւաքեց այն ժողովքին վճիռ-
ներն, այլ Ս. Յակովբոս. և երբ հրովարտակները կը
հրատարակուին՝ յանուն առաքելոց, երիցանց և եղ-
բարց կը հրատարակուին: (Գործք. ԺԵ.)

Ասանկ կ'ընենք մենք ալ մեր եկեղեցւոյն մէջ:
Որչափ աւելի իմ քննութեանցս խորը կը մտնեմ,
Յ. եղբարք իմ, այնչափ աւելի կը համոզուիմ որ Ս.
Գրոց մէջ չերեւիր գլխաւորութիւն մը Յովհաննու
որդւոյն վրայ, մինչ մենք կ'ուսուցանենք որ եկեղեցին
չինեալ է Ս. Պետրոսի վերայ: Ս. Պօղոս, որուն հեղի-
նակութիւնը աներկբայելի է, կ'ըսէ մեզ իւր Եփեսաց-
ւոց թղթոյն մէջ. (Բ. 20.) «չինեալ է ի վերայ հիման
առաքելոց և մարգարէից, և ինքն Յիսուս Քրիստոս է
վէմ գլխոյ անկեան»:

Եւ նոյն առաքեալը դարձեալ այնչափ քիչ կը հա-
ւատայ Ս. Պետրոսի գլխաւորութեան վրայ, որ յայտ-
նապէս կը պախարակէ զանոնք որ կ'ըսեն. «Ես Պօ-
ղոսեան եմ և միւսն եթէ ես ապօղոսեան, (Կորնթ. Ա.
12.) ինչպէս բնականաբար զանոնք ալ որ ըսելու ըլ-
լային, թէ մենք Պետրոսեան ենք: Ուրեմն թէ որ Պետ-
րոս առաքեալը Քրիստոսի փոխանորդն ըլլար, Ս. Պօղոս
պիտի ետ կենար ասանկ սաստիկ կշտամբելէ զանոնք
որոնք իւր պաշտօնակցին յարեալ էին:

Նոյն առաքեալն Պօղոս թուելով եկեղեցւոյն պաշ-
տօնները, կը յիշէ առաքեալները, մարգարէները, ա-
ւետարանիչները, վարդապետներն և հովիւները:

Հաւատալի՞ բան է, Յ. եղբարք իմ, որ Ս. Պօղոս,
մեծ վարդապետն ազգաց մոռցած ըլլար պաշտօննե-
րուն ամենէն առաջինը այսինքն ՊԱՊԱԹԻԻՆԸ, եթէ
ՊԱՊԱԹԻԻՆԸ երկնային կարգաւորութիւն մը եղած ըլ-
լար: Այս մոռացութիւնը ինծի կարելի բան չերեւցաւ,
ինչպէս կարելի չերեւնար որ այս ժողովոյս պատմա-
գիրը մոռացութեամբ խօսք մը անգամ չընէ մեր Պիոս
Թ. Սրբազանին վրայ: (Քանի մը անցնեմ. ԼՈՒՆ՝, ՀԵՐԵ-
ՏԻԿՈՍ, ԼՈՒՆ՝)

Հանդարտեցէք, եղբարք իմ, դեռ ամեն բան չըսի, իմ շարունակելուս արդեւ ըլլալովսիւ պիտի ցուցնէք աշխարհի, որ պակասութեան մէջ կը գտնուիք ժողովոյս ամենէն պղտիկ անդամին բերանը գոցելով։ Կը շարունակեմ։

Առաքեալն Պողոս իր նամակաց ոմանց մէջ, զորոնք այլ և ալ եկեղեցեաց կ'ուղղէ, Պետրոսի զխաւորութեան վրայ յիշատակութիւն չընեն։ Եթէ այս զխաւորութիւնը գոյութիւն ունենար, եթէ, մէկ խօսքով, եկեղեցին իր ծոցին մէջ գերազույց գլուխ մը ունենար անսխալ ի վարդապետութեան, արդեօք աղբաց մեծ վարդապետը կը մոռնա՞ր անոր խօսքն ընելու։ Ի՞նչ կ'ըսեմ։ Երկար նամակ մը գրած կ'ըլլար այս կարեւոր և գլխաւոր նիւթոյս վրայօք։ Երբ կը կանգնուի Քրիստոնէական վարդապետութեան չէնքը, կրնա՞յ մոռցուիլ անոր հիմունքը և կամարին միջնակապը, ինչպէս ինքը մոռցաւ։ Հիմայ, որպէս զի առաքելական եկեղեցին հերետիկոսական չդատուի, զոր չենք ուզեր և ոչ ալ կը համարձակինք ըսելու, ստիպեալ ենք միաբանիլ յայսմ թէ եկեղեցին երբեք չեղաւ այնչափ գեղեցիկ, այնչափ անարատ և այնչափ սուրբ, որչափ այն օրերը յորս պապ չկար։ (Ձայնէր. ՍՈՒՏ Է, ՍՈՒՏ Է.)

Սուտ չէ, Մոնսր. տը Լավալ. եթէ ձեր մէջէն մէկը յանդգնի մտածել, Յ. եղբարք, որ եկեղեցին այսօր պապ մը ունենալով իրեն գլուխ՝ աւելի հաստատուն է ի հաւատս և աւելի անարատ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՍՈՅՍՈՒՆ սովորութիւն մէջ, թող յայտնապէս զրուցէ յերես տիեզերաց. վասն զի այս տեղս կեդրոն է, ուսկից մեր խօսքերը կը թռչին մէկ բեւեռէն մինչև ի միւսն։ Կը շարունակեմ։ Ոչ Ս. Պողոսի, ոչ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿՍՄ Ս. ՅԱԿՈՎԲԱՅ գրուածոց մէջ հետք կամ սերմ մը կըր-

ցայ գտնել պապական իշխանութեան։ Ս. Ղուկաս, առաքելական գործոց պատմագիրը, այս գլխաւոր կէտիս վրայօք կը լռէ։

Այս սուրբ մարդոց լռութիւնը, որոնց գրուածքը աստուածային ներշնչմամբ եղած գրուածոց կանոնին մասերէն են, ծանր և անկարելի բան մը երեւցաւ ինծի, եթէ Պետրոս արդարեւ պապ եղած ըլլար. ինչպէս արդարայի չէր ըլլար Թիէրի լռութիւնը, եթէ Նաբոլէօն Պոնաֆարդի պատմութեան մէջ զանց ընէր կայսր տիտղոսը։

Կը տեսնեմ իմ առջեւ ժողովոյս անդամներէն մէկը որ մատնանիչ կը զուրյցէ. ահա հերձուածող եպիսկոպոս մը որ սուտ անուամբ մեր մէջը մտած է։

Ոչ, ոչ, Յ. եղբարք իմ, ես այս սրագան ժողովոյս մէջ գողի մը պէս պատուհանէն մտած չեմ ալ ձեզի պէս դռնէն. իմ եպիսկոպոսական տիտղոսս կուտար ինծի ներս մտնելու իրաւունքը, ինչպէս նաև իմ քրիստոնէական խիղճս կը պատուիրէ ինձ խօսիլ և զրուցել զայն ամենայն որուն ճամարտութեանը վրայ չեմ տարակուսիր։

Այն բանը որ ամենէն աւելի չբացատրուելու կերպով մը զարհուրեցոյց զիս՝ Ս. Պետրոսի լռութիւնն է։ Եթէ առաքեալը ըլլար այն՝ ինչ որ մենք բարձրաձայն կը քարոզենք թէ, այսինքն Յիսուսի Քրիստոսի փոխանորդը երկրիս վրայ, ինքը պէտք էր գիտնալ զայն և թէ որ գիտնար զայն, գոնէ անգամ մը, անգամ մը միայն Պապի պէս չէ՞ր գործէր։ Պենտեկոստէի օրը կրնար զայն ընել, երբ իւր առաջին ատենաբանութիւնը արտասանեց, բայց չըրաւ անանկ բան մը. Երուսաղեմի ժողովքին մէջ, հոն ալ չըրաւ. Անտիոքի մէջ, հոն ալ չըրաւ. առ եկեղեցին ուղղեալ երկու նամակաց մէջ, դարձեալ

չըրաւ, երեւակայեցէր ասանկ պապ մը, Յ. եղբարք, եթէ արդարեւ Ս. Պետրոս պապ մը եղած ըլլար:

Ուրեմն եթէ կ'ուզենք պնդել որ ինքը պապ եղած է, կը ծնանի բնական հետեւութիւն մը զոր պէտք է նոյնպէս պաշտպանել, այսինքն իւր պապ ըլլալուն վրայոք իրեն անգիտութիւնը: Հիմայ կը հարցունեմ ով որ գլուխ ունի և կը մտածէ և միտք խորհրդածելու: Կարելի՞ են այս երկու ենթադրութիւնները:

Դարձեալ կ'ըսեմ. Գանի որ կ'ապրէին առաքեալները, եկեղեցին երբէք չմտածեց որ պապ մը կրնայ ըլլալ. ասոր հակառակը պնդելու համար պէտք է կրակի տալ բոլոր սուրբ գրութիւնները և կամ բոլորովին ուրանալ զանոնք:

Կը լսեմ որ յամենուս կ'ըսեն. Միթէ Ս. Պետրոս Հռոմ չկեցա՞ւ. միթէ գլխիվայր չխաչուեցա՞ւ: Այն աթոռը (*) որուն վրայէն կը քարոզէր և այն սեղանը որուն վրայ կը պատարագէր, միթէ այս յաւիտեանական քաղցրի մէջ չե՞ն:

Սրբոյն Պետրոսի ի Հռոմ բնակիլը Յ. եղբարք, աւանդութենէ զատ ուրիշ ապացոյց մը չունի. բայց եթէ ինքը Հռոմայն եպիսկոպոս ալ եղած ըլլայ, իւր այս քաղցրի եպիսկոպոս ըլլալէն կարելի՞ է հետեւ-

(*) Ման. քարգմ.: Լսածնուս համեմատ Ս. Պետրոսի աւանդութիւնով միտք մը դարերէ ի վեր կը պահուի Հռոմ համա-նուն մեծ տաճարին մէջ Աւագ խորանին վրայ եկեղեցւոյ չորս վարդապետաց պղինձէ հսկայ արձաններուն ձեռքով վերամբարձ՝ ամպնովանիներու և ծածկոցներու տակ, և զոր դուռն կը հանեն Պիոս Թ. ի 25 տարւոյն Յոսեփեանին օրը և զինքը փառաւորապէս վրան կը նստեցընեն: Արարելէն զիտցող մը դիպուածով մօտենալով աթոռին կը տեսնէ վրան գրուած «Դս ի շս իննադսի, Մոհամմէս էլ ռեհուդսի»:

ցընել և հաստատել իր գլխաւորութիւնը: Առաջին կարգի ուսումնական մը, Աբալիճէր, չերկբայեցաւ ըսելու, որ Ս. Պետրոսի եպիսկոպոսութիւնը ու Հռոմ բնակիլը՝ ծիծաղելի առասպելաց կարգը կրնան համարուիլ: (Աղաղակներ. ԽՕՍԲԸ ԿՏՐԵՅԷՒՔ, ԸՆԴՅՍՏԵՅԷՒՔ ԽՕՍԲԸ, ԹՈՂ ԻՋՆՂՅ ԲԵՄԷՆ):

Յ. եղբարք իմ, պատրաստ եմ լռելու, բայց աւելի պատշաճ չէ՞ այսպիսի ժողովքի մը մէջ, ինչպէս է մերինը, քննել զամենայն ինչ, ինչպէս առաքեալը կը պատուիրէ, և հաւատալ այն բանին որ բարի է: Բայց, Յ. եղբարք իմ, մենք իշխանապետ մը ունինք, որուն առջև ամէնքնիս նաև ինքը Ս. Պիոս Թ. պարտաւոր ենք երկրպագել, լռել և գլուխնիս խոնարհեցընել: Այս իշխանապետը պատմութիւնն է:

Պատմութիւնը առասպել չէ, որ ինչպէս բրուտը կաւը կը գործածէ և կը փոփոխէ, անանկ փոփոխուի. աղամանդ է անիկայ որ ապակիին վրայ անջնջելի խօսքեր կը քանդակէ: Մինչև հիմայ անոր կռթնած եմ, և եթէ առաքելոց օրերը պապութեան հետք չգտայ, յանցանքն իմս չէ այլ իրեն: Կ'ուզէ՞ք ուրեմն ուրիշին յանցանքին համար զիս ամբաստանել: Ազատ էք ընելու:

Այ կողմէս այս խօսքերը ականջս կուգան. ԴՈՒԵՍ ՊԵՏՐՈՍ (բոս Լատինական Թարգմ.) ԵՒ ԻՎԵՐԱՅ ԱՅԴԻ ՎԻՄԻ ՇԻՆԵՑԻՑ ԶԵԿԵՂԵՑԻ ԻՄ. (Մատթէ. Ժ. 2.)

Քիչ մը ետքը, Յ. եղբարք իմ, այս նիւթոյս կը պատասխանեմ. բայց անկէ առաջ պէտք է որ իմ պատմական խուզարկութեանցս եզրակացութիւնն ընեմ ձեզ:

Կը յուսամ որ ձեզմէ ոչ ոք պիտի ուզէ երկբայիլ Իպպոնայի մեծ եպիսկոպոս Ս. Օգոստինոսին հեղինակութեանը վրայ: Այս աստուածապաշտ վարդապե-

տը կաթողիկէ եկեղեցւոյ փառքն ու պատիւը, քարտուղար էր Մէլիվետանեան (*) ժողովքին մէջ: Սոյն նուիրական ժողովքին վճռոց մէջ կը կարդացուին այս նշանաւոր խօսքերը. Ո՛վ ՈՐ ԾՈՒԼԷՆ ԱՆԴԻՆ (**) ՈՒԶՆՆԱՅ ԲՈՂՈՔԵԼ, ԱՓՐԻԿԷԻ ՄԷՋ ՄԷԿԷ ՄԸ ԶԸՆԴՈՒՆՈՒԻ Ի ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ:

Ափրիկէի եպիսկոպոսները այնչափ քիչ կը ճանչնային Հռովմայ եպիսկոպոսին գլխաւորութիւնը, որ բանադրանօր կը պատժէին զանոնք որոնք առ նա բողոքելու համարձակէին:

Սոյն այս եպիսկոպոսները կարեւորնի վեցերորդ ժողովոյն մէջ զոր գումարեց Աւրելիոս նոյն քաղքին եպիսկոպոսը, գրեցին Հռովմայ կեղեւտինոս եպիսկոպոսին, պատուիրելով իրեն, որ Ափրիկէի եպիսկոպոսաց, քահանայից և կղերիկոսաց բողոքները չընդունի. այլևս նուիրակներ ու գործակալներ չզրկէ, և միանգամայն մարդկային ամբարտաւանութիւնը եկեղեցւոյ մէջ չմտցընէ:

Հռովմայ պատրիարքին առջի ժամանակներէ ի վեր բոլոր հեղինակութիւնը իրեն քաշել ուղելը բացայայտ իրականութիւն մ'է. բայց աս ալ աներկբայ իրականութիւն մ'է միանգամայն, որ ինքը գլխաւորութիւն չունէր, զոր անդրաւեռնեայք իրեն կը սեփականեն. եթէ ունեցած ըլլար զայդ, Ափրիկէի եպիսկոպոսունք և ամէնէն առաջ Ս. Օգոստինոս կրնային յանդգնիլ իրենց վճիռներովը արգելուլ առ նորա գերագոյն ատեանը բողոքելու:

Առաքելոց օրերը պապութեան հետք չգտնելով, ըսի ինքնիրենս, փնտռածս կրնամ գտնել եկեղեցւոյ

(*) Ափրիկէի մէջ:

(**) Այսինքն ի Հռովմա:

տարեգրութեանց մէջ: Հիմայ ուրեմն համարձակ ըսեմ. մէկ պապ մը միայն փնտռեցի առջի չորս դարոց մէջ և չկրցայ գտնել:

Առանց դժուարութեան կը խոստովանիմ, որ Հռովմայ պատրիարքութիւնը առաջին աթոռն ունէր, Յուստինիանոսի մէկ օրէնքը կ'ըսէ. «ըստ չորս ժողովոց որոշմանցը կը պատուիրեմք որ նախնոյն Հռովմայ Ս. Պապը եպիսկոպոսաց առաջինը համարուի, և բարձր. արքեպիսկոպոսն Կոստանդնուպոլսոյ, որ է նոր Հռովմայ, երկրորդ համարուի»:

Հիմայ պիտի ըսէք ինձի որ խոնարհէ ուրեմն Պապին գլխաւորութեան դիմաց:

Այնքան դիւրահաւան մ'ըլլաք այս ապացուցիւ. Յ. եղբարք իմ, փառն զի Յուստինիանոս օրինաց ճակատը գրած է «ԶԴՆՍ ԵԿԿՐՈՒԹԵՆԷ ԱԹՈՈՒՅ ՊԼՏՐԻՍՏՐԻՍ»։ Ուրեմն ուրիշ բան է գլխաւորութիւն, ուրիշ բան իշխանութիւն իրաւասութեան. այսպէս օրինակի համար ենթադրենք որ Ֆիորէնցայի մէջ բոլոր տէրութեան եպիսկոպոսաց ժողովք մը ըլլայ. հարկաւ առաջնութիւնը պիտի տրուի Ֆիորէնցայի նախագահին, ինչպէս առ Արեւելեայ տրուած է Կոստանդնուպոլսոյ պատրիարքին և յիշգրիտ Քէնդրպրիի արքեպիսկոպոսին: Բայց ոչ առաջիւր, ոչ երկրորդը կրնան մակաբերել իրենց սեփական աթոռէն դուրս աւելի իրաւասութիւն մը իրենց պաշտօնակցաց վրայ:

Հռովմայ եպիսկոպոսաց առաւելութիւնը կրնայ յառաջ գալ ոչ թէ աստուածային իշխանութենէ մը, այլ այն քաղքին փառաւորութենէն յորում իրենց աթոռը ունէին: Մոնսր. Տարպուա պատուով վերագոյն չէ քան զԱլեքիոնի արքեպիսկոպոսը, այսու ամենայնիւ փարիզ իրեն առաւելութիւն մը կուտայ, զոր չէր ու-

282
63
82

նենար, եթէ իւր պալատը փոխանակ Սէնի եղերաց վրայ ըլլալու՝ ըլլար Հռոմէական վրայ: Այն բանը որ ճշմարիտ է կրօնական դասակարգութեան մէջ, ճշմարիտ է նաև քաղաքականին և քաղաքավարականին մէջ. փորձեցայի քաղաքացեւոր Բիլլայի ալ քաղաքացեւոր չէ, այլ քաղաքականապէս և քաղաքավարապէս մեծագոյն առաւելութիւն մը ունի:

Ըսի որ Հռովմայ պատրիարքը առջի դարերէն ի վեր հետամուտ եղաւ եկեղեցւոյ տիեզերական կառավարութեան: Դժբաղդաբար շատ մօտ ալ հասաւ այն բանին. բայց ստուգիւ ան ատեն չունէր ղայն, որովհետև ընդդէմ իւր պահանջմանցը Թէոդոս Բ. կայսրը օրէնք մը հանեց որով կը հաստատէր թէ Կոստանդնուպոլսոյ պատրիարքը նոյն իշխանութիւնը ունի ինչ որ Հռովմայ պատրիարքը:

Փաղեղեղնի ժողովոյն հայրերը հնոյն և նորոյն Հռովմայ եպիսկոպոսը մի և նոյն կարգը դասեցին՝ նաև ամէն եկեղեցական բաներու մէջ: (Կան. 28.)

Կարճեղոնի վեցերորդ ժողովը արդիւնք բոլոր եպիսկոպոսաց, գլխաւոր կամ ինքնաղլուխ եպիսկոպոս տիտղոսը:

Գալով ընդհանուր եպիսկոպոս տիտղոսին, զոր վերջերը պապերն առին, Ս. Գրիգոր Ա. հաւատալով որ իւր յաջորդները երբեք պիտի չյանդգնին կապտել այդ տիտղոսը, զրեց այս նշանաւոր խօսքերը. «ոչ ոք իմ նախորդներէս հաճեցաւ այս պիղծ անունը կրել. որովհետև երբ պատրիարք մը իր անձին ընդհանուր անունը կուտայ, պատրիարքութեան տիտղոսը անուանարկուծիւն մը կը կրէ: Հեռու ուրեմն քրիստոնեայէ մը տիտղոս կրելու փափաքը որ զինքը վատահամբաւ կ'ընէ իւր եղբարց մէջ:»

Ս. Գրիգորի խօսքերն իւր Կոստանդնուպոլսոյ պաշտօնակցին ուղղեալ են, որ կը հետամտէր եկեղեցւոյ նախագահութեան: Պելագիոս Բ. պապը՝ ԱՄՊԱՐԻՇՏ և ՊԻՂԾ կ'անուանէ զՅովհաննէս Կոստանդնուպոլսոյ եպիսկոպոսը, որ կը ջանար ձեռք բերել ծարագոյն քահանայապետութիւնը: «Հոգ մ'ընէք, կ'ըսէ, ԸՆԴՆՈՒՄԻՐ տիտղոսին վրայօք, որ Յովհաննէս բռնարարեց ապօրինաւորապէս. պատրիարքներէն և ոչ մին առնու այս պիղծ տիտղոսը. որովհետև ինչպիսի՞ չարեաց պէտք չէ սպասենք, եթէ քահանայից մէջէն կ'ելլեն այսպիսի տարերք: Ուրեմն կ'ստուգուի նախագուշակեալն: — Հպարտութեան որդւոց թագաւորն է:» Պելագիոս Բ. Նամ. 13)

Այս և ասոնց նման ուրիշ հաւասարադօր հարկւրաւոր իշխանութիւններ չե՞ն ապացուցաներ, կէսօրուան արևուն լուսոյն պայծառութեան պէս որ Հռովմայ առաջին եպիսկոպոսները շատ ուշ ճանչցուեցան իբրև ԸՆԴՆՈՒՄԻՐ եՊԻՍԿՈՊՈՍ և ԳԼՈՒԽ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ: Եւ ուրիշ կողմանէ ալ, ո՞վ չգիտեր թէ ինչպէս 325էն, յորում գումարուեցաւ առաջին ժողովն Նիկիոյ, մինչև 580 յորում եղաւ երկրորդ տիեզերական ժողովն Կոստանդնուպոլսոյ, 19 արեւմտեան եպիսկոպոս միայն ներկայ գտնուեցան 1109 եպիսկոպոսներէն որոնք առջի վեց ընդհանուր ժողովոց ներկայ գտնուած էին:

Ո՞վ չգիտեր որ կայսրները գումարած էին այդ ժողովքները առանց իմացնելու և երբեմն ընդդէմ կամաց իսկ Հռովմայ եպիսկոպոսին: Ի՞նչպէս Ոսիոս՝ Բորսովայի եպիսկոպոսը նախագահ ըլլալուց Նիկիոյ առաջին ժողովքին մէջ և անոր վճիռները ձեւացուց: Նոյն Ոսիոսը ետքը նախագահ նստաւ Սարդիկէի ժողովքին մէջ՝ մերժելով Հռովմայ Յուլիոս եպիսկոպոսին:

նուիրակները : Այլևս չեմ պնդեր , Յ. եղբարք իմ , և
կ'սկսիմ խօսելու ձեր այն մեծ փաստին վրայ՝ զոր ա-
ռաջի կը գնէք Հռովմայ եպիսկոպոսին Գլխովորդի-
թի ինձ հաստատելու համար :

ՎԷՄԸ յորոյ վերայ չինեալ է Ս. եկեղեցին , դուք
կ'իմանաք ՊԵՏՐՈՍ : Ի թէ ուղիղ է՝ ՎԷՐ կը լմննայ .
բայց մեր նախնիքը մեզի պէս չէին մտածեր և ստու-
գիւ բան մը գիտէին :

Ս. Կիրեղ իր Երրորդութեան չորրորդ գրքին մէջ
կ'ըսէ . ես կ'ը ՀԱՍԻՆՏԱՍՈՐ որ ԶՎԷՄԸ իմանալու է ա-
ռաքելոյն անշարժ հաւատքը : Ս. Իւարիոս Բուադիէի
եպիսկոպոսը իր Երրորդութեան Բ. գրքին մէջ կ'ըսէ .
ՎԷՄՆ (petra) է երջանիկ և միակ ՎԷՄՆ հաւատոյ
վկայեալ ի բերանոյ Ս. ՊԵՏՐՈՍԻ . և այս վկայեալ ՎԷ-
ՄԻՆ վրայ , կ'ըսէ Երրորդութեան վեցերորդ գրքին
մէջ , այս ՎԷՄԻՆ վրայ և այս ՎԷՄԷՆ ՊԵՏՐՈՍ ան-
ուանեցաւ առաքեալը : Իրմէ ետքը Ս. Յովհանն Բսկե-
րեան կ'ըսէ Մատթէոսի 53րդ ճառին մէջ . այս ՎԷՄԻՄ
վրայ պիտի չինեմ իմ եկեղեցիս , այսինքն ի վերայ
հաւատոյ վկայութեան . ուրեմն ո՞րն էր առաքելոյն
վկայութիւնը :

Ահաւասիկ . ԴՈՒ ես ՔՐԻՍՏՈՍՆ ՈՐԴԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ
ԿԵՆԴՈՆԻՈՅ :

Ս. Ամբրոսիոս , Միլանու եպիսկոպոսը Եփեսացւոյ
երկրորդ գլխոյն մէջ , Ս. Բարսեղ Սեւեւկիացին և
հարք Ժողովոյն Քաղկեդոնի ճշգիւ նոյն բանը կը քա-
րողեն :

Հին քրիստոնէութեան վարդապետաց առաջին-
ներէն մէկն է Ս. Օգոստինոս իր գիտութեան և սըր-
բութեանը համար : Ուրեմն մօտիկ ըրէք իր գրածը Ս.
Յովհաննու առաջին նամակին երկրորդ ճառին մէջ :

Ի՞նչ կ'ուզեն ըսել այն խօսքերը . Ի ՎԵՐԻՅ ԱՅՈՐ ՎԷՄԻ
ՇԻՆԵՅԻՅ ԶԵԿԵՂԵՅԻ ԻՄ : Այն հաւատքին վրայ , անոր
վրայ որ ըսուեցաւ . դու ես Քրիստոսն որդի Աստուծոյ
կենդանոյ :

Իր Ս. Յովհաննու 124րդ ճառին մէջ կը գտնենք
այս նշանաւոր խօսքն այ ԱՅՈ ՎԷՄԻՄ ՎԷՐԻՅ ԶՈՐ ԴՈՒ
ՎԿԱՅԵՅԻՐ ՊԵՏԻ ՇԻՆԵՄ ԻՄ ԵԿԵՂԵՅԻՄ , ՈՐՈՎԷՏԵԻ
ՔՐԻՍՏՈՍ ԷՐ ՎԷՄԸ :

Այս մեծ եպիսկոպոսը այնչափ քիչ կը հաւատար
եկեղեցւոյն Ս. Պետրոսի վրայ չինեալ ըլլալուն , որ
կ'ըսէր իւր հաւատացելոց իր 13րդ քարոզին մէջ . « Դու
ես ՊԵՏՐՈՍ և այս ՎԷՄԻՄ ՎԷՐԻՅ որում դու վկայեցիր ,
այս ՎԷՄԻՄ ՎԷՐԻՅ զոր դու ճանչցար ըսելով — Դու ես
Քրիստոսն որդի Աստուծոյ կենդանոյ — ՊԵՏԻ ՇԻՆԵՄ
ԻՄ ԵԿԵՂԵՅԻՄ ԻՄ ՎԷՐԻՅ , ՈՐ ԵՄ ԿԵՆԴՈՆԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ
ՈՐԴԻՆ . ԻՄ ԵԿԵՂԵՅԻՄ ՊԵՏԻ ՇԻՆԵՄ ԻՄ ՎԷՐԻՅ ԵՒ ՈՉ
ԹԷ ԶԻՄ ՔՈՒ ՎԷՐԻՅ : »

Այս հուշակաւոր խօսքին վրայ ինչ կերպով որ կը
մտածէր Ս. Սգոստինոս , բոլոր իւր ժամանակին քրիս-
տոնէութեան կարծիքն ալ ան էր : Ուրեմն կրկնու-
թեամբ կը հաստատեմ .

Ա. Թէ Յիսուս միեւնոյն իշխանութիւնը տուաւ ա-
ռաքելոց ինչ որ Ս. Պետրոսի :

Բ. Թէ երբէք առաքելները չճանչցան զՍ. Պետ-
րոս իբրեւ փոխանորդ Յիսուս Քրիստոսի և անսխալ
վարդապետ եկեղեցւոյ :

Գ. Թէ Ս. Պետրոս երբեք չմտածեց թէ ինքը պապ
է և ոչ երբէք պապութիւն ըրաւ :

Դ. Թէ առջի չորս դարուց Ժողովքները , մինչ կը
ճանչնային այն գերագոյն գահը զոր Հռովմայ եպիս-
կոպոսը կը զրաւէր եկեղեցւոյ մէջ ի պատճառս քա-

ղաքին Հռովմայ, անոր ուրիշ բան չտուին բայց եթէ պատուոյ առաւելութիւն մը և ոչ թէ իշխանութիւն կամ իրաւասութիւն մը:

Ե. Թէ սուրբ հայրապետք այն համբաւաւոր խօսքին համար թէ ԴՈՒ ԵՍ ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ՎԵՐԱՅ ԱՅԴՐ ՎԻՄԻ ՇԻՆԵՅԻՅ ԶԵԿԵՂԵՅԻ ԻՄ այնպէս չիմացան որ եկեղեցին չինուած ըլլայ Պետրոսի վրայ (Super Petrum), այլ վիմին վրայ (super petram) այսինքն առաքելոյն վկայութեան հաւատքին վրայ:

Յաղթանակաւ կ'ապացուցանեմ խօսքս պատմութեամբ, տրամաբանութեամբ, արդարութեամբ, խոհականութեամբ և քրիստոնէական խղճիւ, որ Յիսուս Քրիստոս գլխաւորութիւն մը չընտրէր Ս. Պետրոսի, և Հռովմայ եպիսկոպոսները ուրիշ կերպով չեղան թագաւորը եկեղեցւոյ՝ եթէ ոչ մէկիկ մէկիկ գրաւելով բոլոր եպիսկոպոսութեան իրաւունքները: (Չայկեր. ԼՈՒԷ, ԱՆԵՐԵՍ ԲՈՂՈՔՍԿԱՆ, ԼՈՒԷ.)

Ես աներեւա բողոքական . . . Ո՛չ, հազար անգամ ո՛չ:

Պատմութիւնը ոչ կաթողիկէ է, ոչ անգլիական, ոչ կաթոլիկական, ոչ լուտերական, ոչ հայկական, ոչ հերձեալյունական և ոչ անդրալեւնական, այլ է, ինչ որ է՝ այսինքն հաւատոյ, կանոնաց և տիեզերական ժողովոյ բոլոր վկայութիւններէն աւելի զօրաւոր բան մը:

Վրիպեալ համարեցէր զինքը եթէ կրնար, բայց փճացընել զինքը չէր կրնար, ինչպէս աղիւս մը հանելով ֆոլիզէէն զինքը կործանել չէր կրնար: Թէ որ ըսի բան մը որուն հակառակը ցուցնէ պատմութիւնը, պատմութեամբ ինծի ճանչցուցէր, և առանց վայրկեան մը դանդաղելու հրապարակական թողութիւն պիտի խնդրեմ. բայց համբերող եղիք և կը տեսնէք որ դեռ

ամեն բան չըսի ինչ որ պէտք էր ըսել և ինչ որ կ'ուզէի. մինչև խարոկն անգամ սպասէ ինծի Ս. Պետրոսի հրապարակին մէջտեղ, պէտք չէ որ լռեմ և ինծի պարտք է շարունակել:

Մոնսր. Տիւբանլու իւր համբաւաւոր ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԵԱՆ մէջ այս վատկանեան ժողովոյն վրայ, զուրցած է և իրաւամբ, որ եթէ մենք անսխալ հրատարակենք զՊիոս Թ. ի հարկէ և բնական տրամաբանութեամբ պիտի ստիպուինք նաև անսխալ ճանչնալ բոլոր իւր նախորդները: Արդ ահաւասիկ, Յ. եղբարք իմ, պատմութիւնը իւր իշխանական ձայնը կը բաճրացընէ զձեզ աներկբայ ընելու համար որ քանի քանի պապեր սխալեցան. դուք բողոքեցէք և ժխտեցէք. ես պատմութեամբ կը խօսիմ:

Վիկտոր պապը (192) հաստատեց Մոնտանեան աշխարհը, ետքը դատապարտեց զայն:

Մարկելլինոս (296—303) կռապաշտ եղաւ, Վեստայի տաճարը մտաւ և խուկ մատոյց դիցուհոյն: Իոյք պիտի ըսէք որ տկար գտնուեցաւ, բայց ես պիտի պատասխանեմ. Յիսուս Քրիստոսի փոխանորդ մը կը մեռնի, բայց չուրանար:

Լիւբերիոս (358) ընդունեցաւ Անաստասայ դատապարտութիւնը և խոստովանեցաւ Արիոսականութիւնը՝ աքտորանքէն ետ կանուելու և նորէն իր դահին վրայ հաստատուելու համար:

Ոնորիոս (625) միակամադաւանաց կողմը միտեցաւ. հայրն Կրադրի բացայայտ ապացուցած է զայն:

Գրիգոր Ա. (578—90) Նեո. կ'անուանէ զանիկա որ ԸՆԴՆՈՆՈՒԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ անունը առնու, և ընդհակառակն Պոնիփակիոս Գ. (607—8) կ'առնու այս տիտղոսը Փոկաս հայրասպան կայսերէն:

Յարութիւն Բ. (1088—1099) և Եւգինէոս Գ. (1145—1153) կը տնօրինեն մենամարտութիւնը. Յուսիս Բ. (11509) և Պիոս Գ. (1560) կ'արգիլեն զայն :

Եւգինէոս Գ. (1431—39) Պաղիւնայի ժողովքը և Պոհեմիոյ եկեղեցեաց մէջ բաժակին վերադարձը կը հաստատէ. (Երկու տեսակաւ հաղորդուիլ.) և նոյնը յետո կը կոչէ Պիոս Բ. (1658) :

Ադրիանոս Բ. (867—872) քաղաքական ամուսնութեան վաւեր ըլլալը կը յայտնէ: Պիոս Է. (1800—23) կը դատապարտէ զայն: Քսենոս Է. (1585—1590) կը հրատարակէ Ս. Գրոց տպագրութիւն մը և կոնդակաւ մը կը յանձնէ ընթերցումը զայն, Պիոս Է. կ'արգելու անոր ընթերցումը :

Կղեմէս ԺԳ. (1773) կը քակտէ Յիսուսեանց կարգը զոր հաստատել էր Պողոս Գ. Պիոս Է. վերստին կը հաստատէ զայն :

Բայց ինչպէ՞ս ասանկ հեռաւոր ապացոյցներ կը փնտրենք. Մեր Ս. Հայրը Պիոս Թ. որ հոսներկայ է, իր կոնդակին մէջ յորում ժողովոյս կանոնները կուտայ՝ եթէ ինքը՝ ժողովքը չըրացած մեռնի, ո՞չ ապաքէն կը ոչնչացնէ բոլոր այն բաները որ անցելոյն մէջ իրեն հակառակ կրնան ելլել՝ նաև եթէ իւր նախորդաց վրձիւներէն յառաջ եկած ըլլան: Եւ արդարեւ եթէ Պիոս Թ. ՅԱԹՈՌՈՅ հրամայեց, իւր գերեզմանին խորէն ալ չէր կրնար հնազանդութիւն պահանջել իրեն յաջորդ եկեղեցւոյ թագաւորներէն:

Անվերջանալի կ'ըլլայ, Յ. Եղբարք, թէ ձեր աչքին առջև դնելու ըլլամ Պապերուն հակասութիւնները իրենց վարդապետութեանց մէջ: Ուրեմն եթէ դուք ներկայ Պապին անսխալութիւնը հրատարակելու ըլլաք, բռնի պիտի հարկադրիք ըսել, ուրիշ բան է որ անկարելի

եղած բանն ալ ապացուցանել ջանաք, թէ՛ Պապերը հակասական եղած չեն, և կամ պէտք է քարոզէք թէ Հոգին Սուրբ ձեզի յայտնեց որ պապական անսխալութեան սկիզբը 1870էն կ'սկսի: Պիտի կարենա՞ք այսչափ յանդգնիլ:

Ժողովուրդները թերեւս անտարբեր կ'ըլլան աստուածաբանական խնդրոց նկատմամբ, որուն կարեւորութիւնը ոչ կ'իմանան և ոչ ալ կը զգան. բայց սկիզբները որչափ ալ անտարբեր ըլլան, հետեւածքը տեսնելէն ետքն ալ անտարբեր պիտի չըլլան: Մի՞ խաբէք ուրեմն ինքզինքնիդ. եթէ հրատարակէք պապական անսխալութեան վարդապետութիւնը՝ Բողոքականք որ մեր հակառակորդներն են, տյնչափ աւելի համարձակ յաղթութիւն պիտի կանգնեն, որչափ որ պատմութիւնը ունին ձեռուընին մեզի հակառակ և իրենց նպաստաւոր, մինչդեռ մենք անոնց դէմ ուրիշ բան չունինք բայց եթէ մեր ժխտումները Լոնչ պիտի ըսենք իրենց եթէ հառարակութեան դիմացէն կարգաւ անցնեն Հռովմայ եպիսկոպոսները Ղուկասէն մինչեւ Պիոս Թ:

Ահ, եթէ ամէնքը Պիոս Թ.ի պէս ըլլային, կատարելապէս կը յաղթանակէին. բայց աւագ, այդպէս չէ.— (Ողորդակներ, ԼՈՒԻՍԻՄԻՆ, ԼՈՒԻՍԻՄԻՆ, ԲԱՒԱԿԱՆ Է, ԲԱՒԱԿԱՆ):

Մի՞ պոռաք, Տեարք իմ, պատմութենէն վախնալը յաղթուիլ ըսել է. եթէ Տիբերիսի բոլոր ջուրերը պատմութեան վրայէն միանգամայն անցնէք, անոր մէկ էջն ալ չէք կրնար ջնջել: Թողուցէք որ խօսիմ, և նիւթոյս կարեւորութիւնը որչափ որ կը ներէ համառօտ պիտի անցնիմ:

Վիրգիլիոս պապը (538) Բելիսարէն գնեց պապու-

Թիւնը, որ Յուստինիանոս կայսեր տեղակալն էր. իրաւ է որ խօսքին դրժեւով բան մը չը վճարեց:

Կանոնակա՞ն է ուրեմն այս կերպով պապական խոյրը ձեռք բերելը: Քաղկեդոնի երկրորդ ժողովքը բացարձակ դատապարտեր էր այդ գործը: Նոյն ժողովոյն կանոնաց միոյն մէջ կը կարգանք «որ այն եպիսկոպոսը որ դրամով ձեռք կը ձգէ եպիսկոպոսութիւնը, զրկուի անկէ և իյնայ իւր աստիճանէն»:

Եւզինէոս Դ. պապը (1145) Վիդգիլիոսին հետեւեցաւ: Ս. Բեռնարդոս, իւր դարուն պայծառ աստղը, յանդիմանեց զպապը ըսելով իրեն. կրնա՞ս ցուցնել ինծի մէկ անձ մը Հռովմայ այս մեծ քաղքին մէջ, որ զքեզ իբրեւ պապ ընդունի՝ առանց ոսկի և արծաթ ընդունած ըլլալու»:

Պապ մը՝ Յ. Եղբարք իմ, որ դրամոյ սեղան կը բարձրացընէ տաճարին դռներուն քով, կրնա՞յ այնպիսին ի Հոգւոյն Սրբոյ ներշնչեալ ըլլալ: Կրնա՞յ այնպիսին զեկեղեցին անսխալապէս ուսուցանելու իրաւունքն ունենալ:

Աղէկ գիտէք Պորմոզոյի պատմութիւնը, և չէք կրնար ըսել որ ես աւելի մեծցընելով կը պատմեմ: Ստեփանոս ԺԱ. անթաղ թողույ ասոր մարմինը, քահանայապետական զգեստները հագցուց և անոր մատուռները կտրեց որոնցմով օրհնութիւն կուտար, և Տիբերիս գետը նետել տալով դիակը՝ հրատարակեց որ անիկայ ստերգումն և անվաւեր էր: Ետքը ժողովուրդն ալ զինքը բանասարկեց, թունաւորեց ու խեղդեց. բայց տեսէ՛ք իրաց արդարադատ վախճանը. Ռոմանոս Ստեփանոսի յաջորդը և Յովհաննէս Ժ. Նորէն Պորմոզոյի համբաւը վերականգնեցին:

Բայց պիտի ըսէք որ ասոնք առասպելներ են ոչ թէ պատմութիւն: Առասպելներ. գնացէ՛ք, տեարք իմ, գնացէ՛ք Վատիկանու գրատունը և պապութեան պատմութեան Բլադինան կարդացէ՛ք և Բարոնիոսի Տարեգիրքը: (Տարի 897)

Կան բաներ զորոնք ջնջել պիտի ուզենք Սրբոյ Աթոռոյն պատուոյն համար, բայց երբ խօսքը վարդապետութիւն մը հաստատելու վրայ է, որ մեծ հերձուած մը կրնայ գրգռել մեր մէջ, այն սէրը զոր ունինք առ մայրն մեր Կաթողիկէ, Առաքելական և Հռովմէական սուրբ եկեղեցին, մեզի լուծիւն կը պատուիրէ: — Կը յաւելում: Բարոնիոս ուսումնական կարտինալը պապական արքունեաց վրայ խօսելով, կ'ըսէ (չնորհեցէ՛ք ձեր ուշադրութիւնը, Յ. Եղբարք իմ, այս խօսքերուն) «որպիսի էր նոյն ժամանակը Հռովմէական եկեղեցւոյն կերպարանքը և ինչպէս արհամարհելի, երբ Հռովմայ մէջ միայն ամենակարող լիտի տիկնայք կը տիրապետէին: Անոնք էին որ կուտային, կը փոխէին և կը վերցընէին եպիսկոպոսութիւններ և որ քստմնելին է ի հաւատալ, իրենց հոմանիները, սուտ պապեր Ս. Պետրոսի դահուն վրայ կը բարձրանային» (Բարոնիոս Տար. 912):

Բայց կ'ըսէք թէ անոնք ոչ թէ ճշմարիտ այլ սուտ պապեր էին. թող անանկ ըլլայ. բայց այն ատեն Յ. Եղբարք իմ, եթէ յիսուն տարւոյ միջոց մը Հռովմայ աթոռը հակապապերը գրաւեցին, ինչպէս պիտի գտնէք այն ժամանակ քահանայապետական յաջորդութեան շարքը:

Եկեղեցին կրցա՞ւ արդեօք մէկուկէս դար զրկուիլ իր գլխէն և անգլուխ մնալ: Տեսէ՛ք ուրեմն: Այս հակա-

պապերուն մեծ մասը պապութեան դասակարգութեան մէջ իրենց տեղն ունին . և պէտք էր որ անանկ եղած ըլլային ինչպէս որ Բարոնիոս զանոնք կը ստորագրէ , որովհետեւ Գեներբարդոս , պապերուն ամենամեծ շողմարարը , կը համարձակի ըսելու իր ժամանակագրութեանց մէջ (տր. 901). — «Այս դարը դժբաղդէ , որովհետեւ գրեթէ 150 տարի չափ պապերը բոլորովին հեռացան իրենց նախորդաց առաքինութենէն , և աւելի ՈՒՐԱՅՈՂ կրնան համարուիլ քան թէ ԱՌԱՔԵԼԱՆԷՆ :»

Կր հասկնամ , թէ ինչպէս արդեօք անուանին Բարոնիոս՝ Հռովմայ եպիսկոպոսաց այս գործերը պատմելու ատեն կարմրեալ պիտի ըլլայ : Դարձեալ ինքը խօսելով Յովնանէս ԺԱ.ին վրայ , (931) որ Սերգիոս պապին և Մարովիոսի անհարաղատն էր , կը գրէր այս խօսքերը իւր տարեգրոց մէջ . «Սուրբ այսինքն՝ Հռովմէական եկեղեցին պարտաւորեցաւ անարգաբար ոտնակոխ ըլլալ այնպիսի ճիւղէ մը :» Յովնանէս ԺԲ. (946) 18 տարեկան պապ ընտրուելով լիտի տիկնանց ազդեցութեամբ , իւր նախորդէն ոչ նուազ վատթարացոյն եղաւ :

Կ'ողբամ , Յ. Եղբարք իմ , զազրութեան այնչափ ճարակելուն վրայ . կը լսեմ Ալեքսանդր Զ.ին վրայ , հայր և միանգամայն տարփաւոր Լուքրեցիայի . չեմ յիշեր զՅովնանէս ԻԲ. (1316) որ կ'ուրանար հոգւոյ անմահ հովիւնը , և որ ինկաւ յաթոռոյ Քոռականցայի տիեզերական սուրբ ժողովքէն :

Ոմանք կը պնդեն թէ այս ժողովքը մասնական ժողովք մըն էր : Թող անանկ ըլլայ . բայց թէ որ նոյն ժո-

ղովքին ամեն հեղինակութիւնը մերժէք , տրամաբանական հետեւութենէ չվախելու համար հարկ է անվաւեր համարիլ Մարտինոս Ե.ի ընտրութիւնը (1417) : Ի՞նչ բան պիտի ճշմարտէ այն ատեն պապական յաջորդութիւնը՝ Պիտի կարենա՞ք արդեօք անոր ծայրը դանել :

Իսկ այն հերձուածոյ վրայ , որոնք անպատիւ ըրին ղեկեղեցին , չեմ խօսիր : Այն դժբաղդ օրերը Հռովմայ աթոռը երկու և երեք հակառակորդներ կը գրաւէին . ո՞րը անոնցմէ ճշմարիտ պապն էր :

Համառօտելով խօսքս կ'ըսեմ , եթէ դուք այժմեան Հռովմայ եպիսկոպոսին անսխալութիւնը կը հրատարակէք , պիտի հարկադրիք բոլոր անոր նախորդաց անսխալութիւնն ալ հաստատել առանց մէկը դուրս ձգելու , բայց կրնա՞ք , քանի որ պատմութիւնը կեցած է որ կը հաստատէ արեւու լուսոյն պայծառութեան պէս յայտնի , որ պապերը սխալեցան իրենց վարդապետութեանց մէջ : Կրնա՞ք այդ բանն ընել , հանդուրժելով որ ազահ , աղգապիղծ , մարդասպան և սիմոնիական պապերը Յիսուսի Քրիստոսի փոխանորդ եղած ըլլան : Ո՛հ , Յ. եղբարք , այնպիսի եղերան մը համբերելը Յուդայէն աւելի մատնել է դժբախտու և իւր երեսը տղմակոծել : (Աղաղակ. ՎԱՐ, ՎԱՐ ԲԵՄԷՆ, ԼՈՒԷ, ԿԱՐԿԷ, ՀԵՐԵՏԻԿԱՆՍ) :

Յ. եղբարք , դուք կը կանչուըռտէք . այլ միթէ աւելի վրայելու չէ՞ր ըլլար որ իմ իրաւունքներս ու ապացոյցներս սուրբ սեղանոյն կշռոյն վրայ կշռէիր : Հաւատացէ՛ք ինձ , պատմութիւնը չեղձանիր , անիկա միշտ նոյն է և յաւիտեանս նոյն պիտի մնայ պապական անսխալութեան վարդապետութեանը դէմ աղդու կերպով բո-

ղըքելու համար թէ և անսխալութիւնը միակամ հաւանութեամբ հրատարակէք, քուէ մը պիտի պակսի՝ իմինս։

Ճշմարիտ հաւատացեալները, Տեարք իմ, աչքերնին մեր վրայ սեւեռած են. մեզմէ կ'սպասեն այն անթիւ շարեաց դարմանը, որոնք անպատուութիւն են եկեղեցւոյ։ Ի դերե՞ւ պիտի հանենք անոնց յոյսը։ Որչա՞փ ծանր պիտի ըլլայ առաջի Աստուծոյ մեր պատասխանատուութիւնը, եթէ ձեռքէ փախցընենք այս մեծ առիթը որ Աստուած տուաւ մեզ ճշմարիտ հաւատքը հաստատելու համար։

Խարսխենք զայն, եղբարք. սուրբ եռանդեամբ մը զինուորինք. բուռն և վեհանձն զօրութիւն մը կազմենք. դառնանք առաքելական վարդապետութեանց, որովհետեւ անոնցմէ դուրս ուրիշ բան չենք գտնուիր բայց եթէ վրիպակ, խաւար և անհիմն աւանդութիւններ։

Գիտնանք ի բարին գործածել մեր մտայ լոյսն ու բանավարութիւնը, որպէս զի միա՛յ անսխալ վարդապետներ ունենանք մեզի առաքեալներն ու մարգարէները, ըստ այն գեղեցիկ հարցման, թէ «Զի՞նչ արարից զի զկեանս յաւիտենականս ժառանգեցիցի»։ Եթէ ասանկ շարժինք, կրնանք ապահով ըլլալ մեր վարդապետութեանց հիմունքներուն հաստատութեանը վրայ։

Աստուածաշունչ Ս. Գրոց ամուր և անսասան ժայռին վրայ հաստատուն և անշարժ կեցած, վստահ քալենք ընդառաջ դարուս, և Պօղոս առաքելոյն պէս, ազատ մտածողներուն դիմացը. ա՛յլ ինչ չուզենանք գիտնալ բայց եթէ զՅիսուս Քրիստոս և զնոյն ի խաչ ելեալ. կը յաղթանակենք խաչին յիմարութեան քարո-

ղութեամբը, ինչպէս Պօղոս յաղթանակեց Յունաստանի և Հռովմայ ճարտարախօսաց, և Հռովմէական եկեղեցին ալ իւր փառաւոր ՏՊՂ ան ատեն կ'ունենայ (Բարձրաձայն աղաղակներ. — ՎԱՐ ԱՌԷՔ, ԴՈՒՐՈ ՀԱՆԵՅԷ ԲՈՂՈՐԱԿԱՆԸ, ԿԱՎԼԻՆԱԿԱՆԸ, ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԱՏՆԻՉԸ)։

Ձեր աղաղակները, Տեարք իմ, զիս չեն ահաբեկեր, եթէ զուրցուածքս տաք է, գլուխս պաղ է, ես ոչ լուտերական եմ, ոչ կալվինական, ոչ Պօղոսեան և ոչ Ապօղոսեան, այլ Քրիստոսեան (Դարձեալ աղաղակներ. — ԱՆԱԹԷՄԱՆ, ԱՆԱԹԷՄԱՆ ՈՒՐԱՅԷԼՈՅՆ)։

Անաթէմա՛, Տեարք իմ, անաթէմա՛. դուք աղէկ գիտէք որ ձեր բողոքները ինծի դէմ չեն, այլ սրբոց առաքելոց դէմ, որոնց հովանաւորութեան ներքեւ կը փափաքէի որ այս ժողովքս դնէր զեկեղեցին։ Ա՛հ եթէ ասոնք իրենց պատանքներով ելլէին իրենց գերեզմաններէն, իմ լեզուէս տարբեր լեզուաւ մը արդեօք պիտի խօսէին ձեզի։

Ի՞նչ պիտի ըսէք իրենց երբ ձեզի ըսելու ըլլան, որ պապութիւնը չեղեցաւ Աստուծոյ որդւոյն Աւետարանէն, զոր իրենք այնքան եռանդեամբ քարոզեցին և իրենց արիական արեամբն ալ հաստատեցին։ Պիտի համարձակի՞ք իրենց ըսելու, թէ մենք ձեր վարդապետութիւններէն աւելի մեր պապերուն, մեր Բեւլարմիոսներուն և մեր Իգնատիոս Լոյոլայներուն վարդապետութիւնները կը վերադասենք։ Ո՛չ, ոչ, հաղար անգամ ո՛չ. բաւական է որ ականջնիդ խլացուցած չըլլաք լսելու, աչքերնիդ գոցած չըլլաք տեսնելու և մտքերնիդ թանձրացուցած չըլլաք իմանալու։

Ահ, եթէ այն որ կը թագաւորէ յերկինս, ու զենայ ծանրացընել իւր աջը մեր վրայ, ինչպէս ծանրացուց Փարաւոնի վրայ, պէտք չունենար կարիպալտիի շորաց թոյլ տալու որ յաւիտենական քաղքէն զմեզ վռնտեն, ուրիշ բան պէտք չէ ընէ՝ բայց եթէ թողու որ զՊիոս Թ. աստուած մը ընենք, ինչպէս որ Ս. Կոյսն ըրինք աստուածուհի մը:

Կեցէք, կեցէք տակաւին, Յարգոյ եղբարք իմ, այդ զժնդակ և ծաղրելի գահալիժին բերանը ուր որ կեցեր էք: Փրկեցէք զիկեղեցին ինաւակոծութենէ որ կ'սպառնայ. միայն Ս. Գրոյ հարցընելով հաւատոյ կանոնները, զոր պարտիմք խոստովանել և հաւատալ: Ասացի: Տէր օգնեսցէ ինձ: (Աղմուկ...)

Այս ետքի խօսքերը չափազանց դժկամակութեամբ ընդունուեցան: Ամենայն հարկ ժողովոյն ոտ էլան. բաւական բազմութիւն մը իսլացի, ամերիկացի, գերմանացի, եւ պզտիկ խումբ մ'ալ գաղղիացի եւ անգլիացի եպիսկոպոսաց ժողովուեցան քաջ նաւախօսին շուրջը, եղբայրաբար ձեռք սեղմեցին եւ իրեն յայտնեցին որ քս ամենայնի համամիտ են իւր մտածութեանը: Երէ այս բանախօսութիւնը ժ.Պ. դարուն մէջ տեղի ունեցած ըլլար, քաջ եպիսկոպոսին խարոյկի վրայ մեռնելու փառք կրնար պատճառել. այս դարուս մէջ Պիոս Թ.ին եւ եւ բոլոր ժողովրդոց զիսութեամբը զեղծանիլ ուզողներուն զայրոյթը գրգռեց: Խեղճ կոյրեր իրենց փորած խորխորատին մէջ իրենք պիտի իյնան:» Սղմ. է. 15:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0181196

